

ÖĞRETMEN ADAYLARINDA BİLİŞSEL TUTARLILIK TERCİHİ**Yard.DoçDr. Mustafa BULUŞ*****ÖZET**

Bu araştırmada, öğretmen adaylarında bilişsel tutarlık tercihi bazı psikososyal özellikler ve akademik başarı çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmaya değişik bölümlerde öğrenim gören 335 (193 kız, 142 erkek) eğitim fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak, uyarlama çalışması araştırmacı tarafından yapılan Tutarlılık Tercihi Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular; tutarlılık tercihinin cinsiyet ile ilişkisiz; algılanan zeka ve yetenek yeterliliği düzeyi, karar verme stilleri ve toplumsal yaşama uyum düzeyi ile de ilişkili olduğuna yönelik beklentilerin desteklendiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel Tutarlılık Tercihi, Akademik Başarı, Öğretmen Adayları

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the preference for cognitive consistency in relation to some psychosocial characteristics and academic achievement in student teachers. A total of 335 fourth grade (193 females, 142 males) students from different departments of the faculty of education participated to the study. Data were collected through Preference for Consistency Scale which was adapted to Turkish by the researcher. The results confirmed the expectations that preference for cognitive consistency didn't correlate with sex but was significantly related to perceived level of self adequacy in intelligence and aptitude, decision-making styles and the level of social adjustment.

Key Words: Preference for Cognitive Consistency, Academic Achievement, Student Teachers

GİRİŞ

İnsan davranışı çeşitli gereksinimler ve temel dürtülerle şekillenmektedir. Yeterlilik, kontrol, bilişsel tutarlılık, benlik saygısı ve anlam gereksinimi bu etkenlerden bazılarıdır (O'Connor, 1991).

Birey bu gereksinimleri karşılama sürecinde, yaşamı boyunca, sürekli olarak, çeşitli uyum sorunları yaşar. Bunlar, sosyal psikoloji açısından değerlendirildiğinde, bireyin yakın çevresindeki bireylerden ve gruplardan, dünya ile olan evrensel paylaşımlardan ve kendisinden gelen talep ve tercihlerden kaynaklanan çıkmazlardan oluştuğu ve bireyi özellikle bilişsel tutarlılık boyutunda etkilediği söylenebilir. Bu tür bir etki, sözkonusu uyum problemlerinin birbiriyle uyumsuz inanca ve dolayısıyla olumsuz duygusal yaşantılara yol açması nedeniyle önemlidir. Böylesi yaşantılar ise bireyi çoğunlukla tutum, inanç ve davranışlarında aktif olarak tutarlı olma eğilimine iter.

Birbiriyle uyumsuz inançların rahatsızlığa, hatta duygusal problemlere neden olduğu düşüncesinin psikolojide uzun bir geçmişi bulunmaktadır (Higgins, 1987). İçsel

---

* Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

çelişkiler güvensizliğin ve diğer tür rahatsızlıkların önemli bir nedeni olduğundan, insanlar kendi dünyalarında içsel tutarlılık sağlamak için büyük entellektüel enerji harcarlar (Frank, 1973; Akt.: Brian P. O'Connor, 1991). Bu konuda yapılan araştırmaların çoğu, bireylerin tutarsızlığı azaltmak için tutumlarını nasıl değiştireceğine yöneliktir (Cooper ve Fazio, 1984; Akt.: Brian P. O'Connor, 1991). Yakın geçmişte yapılan çoğu çalışma ise değişik tutarsızlık türleri sonucu oluşan değişik rahatsızlıklar ile ilgilidir (Higgins, 1987).

Bu nedenle, denebilir ki bilişsel tutarlılık bir gereksinimdir ve gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamın sağlıklı olabilmesi için, insanlar inanç, tutum, algı ve eylemlerini bu doğrultuda değiştirmeye motive edilmelidir.

Bilişsel tutarlılık teorileri, insanların istenilen psikolojik durumda olabilmek için, dengeli davranma uğraşısı içinde oldukları yargısına dayanırlar. Dengesiz durumları, örneğin bilişsel dengesizlik (Heider, 1946, 1958), asimetri (Newcomb, 1953), uygunsuzluk (incongruence) (Osgood ve Tannenbaum, 1955) ve çelişki (dissonance) (Festinger, 1957), inceleyen çeşitli teoriler bulunmaktadır (Fraedrich ve Ferrell, 1992).

Bu araştırmada, istenilir bir kişilik özelliği olarak kabul edilen bilişsel tutarlılık tercihi bazı psikososyal değişkenler çerçevesinde incelenmektedir. Böylece, öğretmen olarak yetiştirilen eğitim fakültesi öğrencilerinin bu kişilik boyutunda gösterdikleri farklılıklara ve benzerliklere ışık tutulmaya çalışılmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Böylece, varolan bir durum betimlenmeye çalışılmış ve buna bağlı olarak değişkenlerin birbiriyle ne düzeyde ilişkili olduğu incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini DEÜ Buca Eğitim Fakültesi 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Elde edilen verilerin genellenmek isteneceği bireyler açısından ise, öğretmen yetiştiren bütün fakültelerdeki öğrenciler evren kapsamında değerlendirilebilir. Örneklem, öğretmen yetiştiren bölümlerin dördüncü sınıflarında bulunan 335 öğrenciden oluşmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Örneklem Grubunun Öğrenin Gördükleri Alana Göre Dağılımları

Alan	n	%
Sosyal Bilimler	116	34.6
Fen Bilimleri	94	28.0
Güzel Sanatlar	46	13.8
Yabancı Diller	79	23.6
Toplam	335	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, öğretmen adaylarının, bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyleri ölçülüp verilendirilmiştir. Buna ek olarak, akademik başarı puanları olarak kabul edilen ilk yedi döneme ait not ortalamaları, ilgili fakültenin öğrenci işlerinden alınmıştır. Ayrıca, öğretmen adaylarının kendilerine ait bazı psikososyal özellikler de veri olarak kullanılmıştır. Bu amaçla kullanılan araçlar aşağıda açıklanmıştır.

1. Tutarlılık Tercih Ölçeği

Tutarlılık Tercih Ölçeği (TTÖ), insanların tutarlılığa dayalı bilişsel denge ve çelişki etkilerine ilişkin duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla Cialdini ve ark. (1995) tarafından geliştirilmiştir.

Cialdini ve ark. (1995) yaptıkları çalışmalarla, tutarlılık tercihinin bir kişilik özelliği olduğunu öne sürmüşlerdir. Bireyleri bu yönüyle test etmek amacıyla geliştirilen TTÖ, bireyin iç tutarlılığı, dışa tutarlı görünmeyi ve diğerlerinde tutarlılığı isteme düzeyine ilişkin genel bir veri vermektedir.

Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır ve “kesinlikle katılmıyorum”(1)’dan “kesinlikle katılıyorum” (9)’a doğru uzanan bir dereceleme üzerinden puanlanmaktadır. Böylece ölçeğin puan aralığı 18 ile 162 arasında değişmektedir.

Ölçek için yapılan uyarlama çalışmalarında, dil eşdeğerliğine yönelik yapılan analizde Türkçe ve İngilizce formların uygulamaları arasındaki ilişki ($n = 40$) $r = .89$, $p < .001$ olarak, iç tutarlılık güvenilirliği analizlerinde ($n = 116$) alpha (α) katsayısı .85 olarak, test-tekrar test güvenilirliği ise ($n = 54$) $r = .91$, $p < .001$ olarak bulunmuştur.

Ölçeğin ayırıcı geçerliği için, uyarlama çalışması Dağ (1991) tarafından yapılan Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) ile ilişkisine bakılmıştır. Yapılan analizlerde ($n = 35$) TTÖ ile RİDKOÖ arasında, Pearson Korelasyon Katsayısı $r = -.20$ ’lik ters yönlü anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç istendik kişilik özelliklerini ölçen her iki ölçeğin de farklı boyutlara ilişkin veri sağladığını, dolayısıyla TTÖ’nin ayırıcı bir geçerliğe sahip olduğunu göstermiştir.

2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların psikososyal özelliklerine ilişkin bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen bir “Bilgi Formu” ile toplanmıştır. Bu ankette, öğretmen adaylarının cinsiyeti, bölümü, sosyo-ekonomik düzeyi, yakın arkadaş sayısı, aile ortamını algılama şekli, yaşadığını düşündüğü yalnızlık düzeyi, kendini zeka ve yetenek açısından yeterli bulma düzeyi, kullandığı karar verme stili, problemlerle başa çıkma yeterliliği ve toplumsal yaşama uyum düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, incelenen değişkenler ile ilgili olarak toplanan verilerin istatistiksel analizleri ve bu analizler sonucunda elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılmıştır.

Tutarlılık tercihi ve akademik başarı puanlarına ilişkin vasat değerler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Bilişsel Tutarlılık Tercih ve Akademik Başarı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenler	n	$\bar{x}$	s
Tutarlık Terc.	332	111.3	23.4
Akadem. Başarı	297	71.8	6.5

1. Bilişsel Tutarlılık Tercihinin Akademik Başarı ile İlişkisi

Bunun için, öncelikle denencede belirtilen değişkenler üzerinden bütün grubun aldığı puanlar karşılaştırılmış (r), sonra bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi düşük ve yüksek olanların akademik başarı puanlarının ilişkileri t testi ile araştırılmıştır.

Ortalama ve standart sapmaları Tablo 2’de verilen bilişsel tutarlılık tercihi ve akademik başarı değişkenlerinin ilişkileri Pearson Korelasyon Katsayısı ile analiz edilmiş ve $r = -.005$; $p > .05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, bilişsel tutarlılık tercihinin akademik başarı düzeyi ile anlamlı bir ilişki içinde olmadığını göstermektedir.

Bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi düşük ve yüksek olanların akademik başarı puanları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde benzer sonuçlar görülmüştür. Bu çerçevede elde edilen bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Bilişsel Tutarlılığı Tercih Etme Düzeyi Düşük ve Yüksek Olanların Akademik Başarı Düzeyi Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Tut. Terc. Düz	n	$\bar{x}$	ss	t	Önem Düzeyi
Düş. T. Terc.	52	73.3	5.9	2.500	.837
Yük. T. Terc.	49	72.2	7.2		Önemsiz

$P > .05$

Tablo 3’deki sonuç, akademik başarı düzeyi ortalamasının bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi düşük olanlarda daha yüksek olduğunu ancak ortalamalar arasındaki farkın (t değerinin) .05 düzeyinde önemli olmadığını göstermektedir.

2. Bilişsel Tutarlılık Tercihinin Psikososyal Özellikler ile İlişkisi

Tutarlılık tercihinin cinsiyet ile ilişkisi t testi ile, diğer değişkenlerle ilişkisi ise varyans analizi ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgulardan, anlamlı ilişki içerenleri aşağıda tablolandırılarak açıklanmıştır.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Kendilerini Zeka ve Yetenek Açısından Yeterli Görme Derecelerine Göre Tutarlılığı Tercih Etme Düzeyinin Ortalaması ve Standart Sapması

Zeka Yet. Der.	n	$\bar{x}$	ss
Biraz yeterli	13	96.6	36.2
Orta düzeyde	161	114.8	21.6
Oldukça yeterli	158	109.0	23.3
Toplam	332	111.3	23.4

Tablo 4 incelendiğinde, kendisini zeka ve yetenek açısından biraz yeterli gören adayların en düşük ($\bar{x} = 96.6$), orta düzeyde yeterli bulanların ise en yüksek ($\bar{x} = 114.8$) bilişsel tutarlılık tercihi düzeyi ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Ortalamalar arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ($F(5.255)$; $p = .006 < .01$) ortalamalar arasındaki farkların .01 düzeyinde önemli olduğunu göstermiştir. Buna göre, bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi kendisini zeka ve yetenek açısından yeterli bulma düzeyine göre değişmektedir. Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi'ne göre, anlamlı fark, zeka ve yetenek açısından kendisini orta düzeyde yeterli bulanların ortalaması ile biraz ve oldukça yeterli bulanların ortalamaları arasındaki farkların yüksek olmasından (ilişkilerin önem değeri sırasıyla $p = .017 < .05$ ve $p = .050 < .05$) kaynaklanmıştır.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarında Karar Verme Stillerine Göre Tutarlılığı Tercih Etme Düzeyinin Ortalaması ve Standart Sapması

Karar Ver.Stili	n	$\bar{x}$	ss
Başkalarına bağımlı	17	122.0	18.1
Rasyonel	156	113.9	21.6
Karardan kaçınan	24	120.3	19.8
Sezgisel	57	108.2	25.9
Anlık (spontane)	78	103.5	24.7
Toplam	332	111.3	23.4

Tablo 5 incelendiğinde, bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi ortalamalarının karar vermede başkalarına bağımlı, karardan kaçınan ve rasyonel olanlarda daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ortalamalar arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ($F(4.886)$; $p = .001 < .001$) farkların .001 düzeyinde önemli olduğunu göstermiştir. Buna göre, bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi kullanılan karar verme stiline göre değişmektedir.

Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi sonuçlarına göre, anlamlı fark, karar vermede başkalarına bağımlı, karardan kaçınan ve rasyonel olanların ortalamaları ile karar vermede anlık (spontane) olanların ortalaması arasındaki farkların yüksek olmasından (ilişkilerin önem değeri sırasıyla $p = .022 < .05$, $p = .014 < .05$ ve $p = .009 < .01$) kaynaklanmıştır.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Kendilerini Toplumsal Yaşama Olan Uyum Düzeyi Açısından Değerlendirmelerine Göre Tutarlılığı Tercih Etme Düzeyinin Ortalaması ve Standart Sapması

Top.Yaş.Uyum Düz.	n	$\bar{x}$	ss
Büyük oranda uyumsuz	52	99.7	26.9
Kısmen uyumlu	243	114.1	20.9
Tamamen uyumlu	37	109.7	28.7
Toplam	332	111.3	23.4

Tablo 6 incelendiğinde, bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi ortalamasının, toplumsal yaşama büyük oranda uyumsuz olanlarda en düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Ortalamalar arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ($F(8.514)$; $p = .000 < .001$) farkların .001 düzeyinde önemli olduğunu göstermiştir. Buna göre, bilişsel tutarlılık tercihi toplumsal yaşama uyum düzeyine göre değişmektedir.

Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi'ne göre, anlamlı fark, büyük oranda uyumsuz ve kısmen uyumlu olanların ortalamaları arasındaki farkın yüksek olmasından (ilişkinin önem değeri $p = .000 < .001$) kaynaklanmıştır. Bu bulgu, uyum düzeyi yükseldikçe bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyinin de yükseldiği anlamına gelmektedir.

Bilişsel tutarlılık tercihinin cinsiyet, öğrenim görülen alan, sosyo-ekonomik düzey, yakın arkadaş sayısı, aile ortamını algılama biçimi, algılanan yalnızlık düzeyi ve kendini problemlerle başa çıkma yeterli bulma düzeyi ile ilişkisi için yapılan analizlerde ise istatistiksel olarak anlamlı bulgular elde edilmemiştir.

TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Bilişsel tutarlılık tercihinin akademik başarı ile ilişkisine yönelik olarak, yüksek bilişsel tutarlılık tercihinin olumlu, istenilir bir özellik olması nedeniyle bireyde daha sağlıklı bir ruh halinin ve kişilik yapısının şekillenmesinde etkili olacağı, bunun da akademik başarıyı olumlu yönde etkileyeceği düşüncesinden hareket edilmiştir. Psikoloji literatüründe de bu yargıyı destekleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Martel ve ark. (1987)'na göre kişilik traitleri akademik başarı için önemli belirleyicilerdir. Yapılan çalışmada kişisel sorumluluğun akademik başarı ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Ancak, elde edilen anlamsız bulgu bu düşüncüyü desteklememiştir.

Cinsiyet - bilişsel tutarlılık tercihi ilişkisiyle ilgili olarak, öğretmen adaylarında cinsiyete göre bilişsel tutarlılık tercihinde farklılaşma olmayacağı beklentisi test edilmiştir. Yapılan analizler grupların ortalamaları arasındaki farkların önemli olmadığını ve beklentinin desteklendiğini göstermiştir. Bu bulgu Cialdini ve ark. (1995) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Bilişsel tutarlılık istenilir olumlu bir kişilik özelliği olduğundan, bütün insanlar bu tercihte benzer düzeyde eğilim gösterirler. Bunun yanı sıra, tutarlılık tercihinde farklılaşmalara ancak bireysel ölçümlerde rastlanabilir.

Freedman ve ark. (1974; Çev.: A. Dönmez, 1993)'na göre insanları bilişsel dengeye doğru iten temel güdü, toplumsal ilişkilerde uyumlu, yalın, tutarlı ve anlamlı bir görünüm oluşturma güdüsüdür. Bu tür bir görünümün oluşturulmak istenmesinin nedeni, inançlar, inanç ve tutumlar ya da davranışlar arasındaki tutarsızlıkların, bireyin kendi psikolojik yapısı açısından çelişki, dolayısıyla olumsuz duygusal yaşantılar yaratmasıdır.

Buradan hareketle, denebilir ki bilişsel çelişki normal koşullarda, cinsiyet farkı gözetmeksizin, bütün bireylerde istenmeyen olumsuz etkiler yaratır ve bu da bilişsel tutarlılığı tercih etme dürtüsünü uyandırır. Bu nedenle, tutarlılık tercihi cinsiyet faktörüne göre farklılaşma göstermemektedir.

Zeka ve yetenek değerlendirmeleri-bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi ilişkisiyle ilgili olarak, kendisini zeka ve yetenek açısından yeterli bulma düzeyi arttıkça bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyinin de yükseleceği beklentisi test edilmiştir.

Zeka ve yetenek değerlendirmelerinde kendisine yönelik olumlu algılamalar içinde olan bireyin istenilir pozitif kişilik özelliklerini de tercih etme eğiliminde

olabileceği düşünülmektedir. Bilişsel tutarlılık tercihi de bu pozitif eğilimlerden biridir. Çünkü, Frank (1973; Akt.: B.P.O. Connor, 1991)'in de ifade ettiği gibi, içsel çelişkiler güvensizliğe ve çeşitli duygusal problemlere neden olmakta ve insanlar kendi dünyalarında içsel tutarlılık sağlamak için büyük entelektüel enerji harcamaktadırlar.

Bu nedenle, zeka ve yetenek yeterliliğinde kendini güçlü bulma eğiliminin bilişsel tutarlılık tercihi ile ilişkili olacağı düşünülmüştür. Elde edilen bulgu bu düşünceleri desteklemiştir.

Karar verme stili-bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyi ilişkisiyle ilgili olarak, karar vermede rasyonel olan adayların bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeylerinin daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Yapılan analizler sonuçların düşüncelere paralel ve ortalamalar arası farkların ise anlamlı olduğunu göstermiştir.

Karar vermede rasyonel olanlar, gerek bilginin edinilmesi, amaç ve değerlere göre değerlendirilmesi ve karar için alternatiflerin oluşturulması aşamasında gerekse tercih edilen seçeneğin karar olarak uygulanması aşamasında derinlemesine ve mantıksal yaklaşımlar kullanırlar. Rasyonel karar vericilerin, bu özelliklerinden dolayı tutum ve davranışlarının daha çok farkında oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle, bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeylerinin de daha yüksek olduğu beklenebilir. Baumgardner (1990) tarafından yapılan çalışmada düşük benlik saygısının düşük benlik farkındalığı ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Cialdini ve ark. (1995)'nin bilişsel tutarlılık tercihi ve benlik bilinci ilişkisine yönelik olarak elde ettiği anlamlı bulgu ile rasyonel karar verme stilini kullananların pozitif özellikleri nedeniyle benlik saygılarının ve farkındalıklarının daha yüksek olduğu inancı, rasyonel karar verme stilini kullananların bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeylerinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir. Bulgular bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Ancak, elde edilen bulgular, karar vermede başkalarına bağımlı ve karardan kaçınanlarda da bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Karar vermede başkalarına bağımlı olmanın ve karardan kaçınmanın nedeni, bireyin kendine olan saygısının düşük ve bilişsel beceriler açısından zayıf olması olabilir. Bu nedenle, bu tür bireylerin karar öncesi kaygı düzeyleri de yüksek olur. Ayrıca, bu bireyler karar vermenin beraberinde getirdiği sorumluluklarla başetmede kendilerini yeterli görmüyor olabilirler. Bunun nedeni kendilerine olan güven duygusunun düşük olmasıdır.

Bütün bu nedenlerden dolayı da, karardan kaçınanların ve karar vermede başkalarına bağımlı olanların irrasyonel inançlarının, yanlış, yetersiz düşüncelerinin daha fazla olduğu ve bu durumun da onlarda, varolan bireysel yapıları çerçevesinde, tutarlılığı tercih etme gereksinimlerini arttırdığı söylenebilir.

Toplumsal yaşama uyum düzeyi-bilişsel tutarlılık tercihi ilişkisiyle ilgili olarak, toplumsal yaşama uyum düzeyi yükseldikçe bilişsel tutarlılığı tercih etme düzeyinin yükseleceği düşünülmüştür. Yapılan analizler, toplumsal yaşama büyük oranda uyumsuz olanların en düşük, kısmen uyumlu olanların ise en yüksek tutarlılığı tercih etme düzeyine sahip olduklarını ve bu iki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermiştir. Böylece beklentiler desteklenmiştir.

Toplumumuzda, toplumsal yaşama uyum düzeyinde rol oynayan temel faktörlerin başında yaşantı-duygu temelli beklentilerin yoğun olduğu, böylesi tek düze bir yaşamla çelişmenin çeşitli boyutlarda rahatsızlıklar doğuracağı ve bireysel kayıplara neden olacağı düşünülmektedir.

Oysa toplumsal yaşamı derinlemesine değerlendiren bireylerin, onunla uyularak yaşamayı doyumsuz bulma eğilimi gösterdikleri gözlenmektedir. Bu bireyler, bu anlamda, toplumsal yaşamla çelişmekte ve barışık olamamaktadırlar.

Toplumsal yaşamın, genel anlamda her türlü problematik yönüne rağmen onunla, bireysel çıkarlar elde etmek ve kayıplara uğramamak için, yüksek düzeyde uyum içinde olan birey, doğal olarak inançlarında ve davranışlarında meydana gelen çelişkilerin negatif baskısını yaşar. Bu da onu tutarlılığı tercih etme eğilimine iter. Araştırmada, bu düşüncelerden hareketle toplumsal yaşama uyum düzeyi yükseldikçe tutarlılığı tercih etme düzeyinin de yükseleceği düşünülmüş ve elde edilen bulgular tutarlılığı tercih düzeyinin toplumsal yaşama uyum düzeyine göre değiştiğini göstermiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmasında yarar görülmüştür.

Bilişsel tutarlılık bir gereksinim ve olumlu bir kişilik özelliği olduğundan, gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamın daha sağlıklı olabilmesi için, insanlar inanç, tutum, algı ve eylemlerini bu doğrultuda değiştirmeye motive edilmelidir.

Öğretmen yetiştirme sürecinde kullanılan programların bilişsel yeterliliklerin kazandırılmasına ne ölçüde öncülük edebildikleri gözden geçirilmeli ve programlar bu doğrultuda zenginleştirilmelidir.

Öğretim elemanları bilişsel süreçlerin zenginleştirilmesi noktasında önemli rollere sahip olduklarından, söz konusu süreçleri detaylı inceleme ve buna uygun öğretim yapma çabası göstermelidirler.

Bilişsel tutarlılık, bireysel ruh sağlığı ile önemli ölçüde ilişkili olduğundan, psikolojik danışmanlar, psikologlar ve psikiyatristler tanı ve tedavi çalışmalarında bu sürecin nasıl işlediğini göz önünde bulundurmaldırlar.

Bilişsel tutarlılığı tercihin diğer kişilik özellikleri ile ilişkileri değişik popülasyonlarda incelenerek konunun daha iyi anlaşılmasına çalışılabilir.

KAYNAKLAR

- Baumgardner, A.H., *To Know Oneself Is to Like Oneself: Self-Certainty and Self Effect*, **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol. 58, 6, 1990.
- Cialdini, R.B. ve ark., *Preference for Consistency: The Development of a Valid Measure and the Discovery of Surprising Behavioral Implications*, **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol. 69, 1995.
- Dağ, İ., *Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirlik ve Geçerliliği*, **Psikoloji Dergisi**, 7, 26, 1991.
- Fraedrich, J. ve Ferrel, O.C., *Cognitive Consistency of Marketing Managers in Ethical Situations*, **Journal of the Academy of Marketing Science**, Vol. 20, 1992.
- Freedman, J.L. ve ark. (Çev. A. Dönmez), **Sosyal Psikoloji**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, 1993.
- Higgins, E.T., *Self-discrepancy: A Theory Relating Self and Affect*, **Psychological Review**, 94, 1987.
- Martel, J. ve ark., *Validity of an Intuitive Personality Scale: Personal Responsibility as a Predictor of Academic Achievement*, **Educational and Psychological Measurement**, 47, 1987.
- O'Connor, B.P., *How a Relationship between Thinking and Feeling May Give Rise to a Variety of Human Behaviors*, **Genetic Social and General Psychology Monographs**, Vol. 117, 1991.